

Intenzív foltok

BENDE TAMÁS: *HORZSOLÁS*; HORVÁTH VERONIKA: *MINDEN ÁTJÁRHATÓ*, ILL. SZABÓ IMOLA JULIANNA

Izgalmas kézbe venni két olyan kötetet, melyek első pillantásra igen különböző utakat, megszólalásmódokat képviselnek, és látszólag egészen eltérő vershagyományokra is támaszkodnak, de valami – főképp a látásmódot, a dolgokra való eredendő ránézést tekintve – mégis összeköti őket. Ez a tapasztalat azért is érdekes, mert két, szakmailag igen szoros kapcsolatban álló költő, Bende Tamás és Horváth Veronika első könyvéről van szó, akik mindketten Győrben és környékén nőttek fel, és fontos számukra az *Ambroozia* folyóirat, illetve az azt kiadó Hermaion Irodalmi Társaság közege (Bende Tamás jelenleg az *Ambroozia* szerkesztője). A két költőt összeköti az is, hogy tulajdonképpen nem az *első*, hanem az első „nyomtatott” kötetekről van szó, mert már mindketten publikáltak e-book verseskötetet is az Ambroo-Booknál (Bende Tamás: *Egy csendélet kellékei*; Horváth Veronika: *Köborlátás*).

Pedig a kezdeti megállapítás akár kényszerítettnek is tűnhet, ha gyorsan összehasonlítjuk a *Horzsolás* erősen minimalista borítóját, a kötet visszafogott atmoszféráját, illetve a *Minden átjárható* rajzos-színes világát (Szabó Imola Julianna illusztrációi), a szövegekbe is minduntalan betüremkedő képeket. Horváth Veronika kötetében az itt-ott feltűnő rajzolt növények, száruk, levelek, bogarak szinte azt a képzetet keltik az olvasóban, hogy a könyvet már „használta” valaki, és egy „egyedi” tárgyat tart a kezében, melyre az idő és a természet rányomta bélyegét. Mintha a kötet a beszélő személyes emléktára, „saját” füzet, doboza lenne, és ezt az élményt a versek maguk is erősítik: „az ágy alatt / meddig rejtegetjük eldobozolt félemlékeinket?” (*Felrémlő partok*). Bende Tamás kötete viszont ugyanezt az emlékező magatartást viszi színre ellenkező módon: nála a hétköznapi tárgyak, események épp szürkeségükben, színtelenségükben válnak jelentőssé. Míg Horváth „kiragad” egyes emlékeket, képeket, és azok balladisztikus jellegükben is erős kontúrokat kapnak, addig Bende esetében inkább az olvasónak kell az állandó csúszásban, siklásban észrevennie az „állóbb” jelenségeket, foltokat. Horváth Veronikánál mintha a kinagyított képek homályossága kerülne előtérbe, Bendénél pedig a „emlékfolyásban” egyáltalán fellelhető, szilárd elemek. De akár a markáns foltok, akár azoknak megtalálása kerül előtérbe, mindkét kötet jellemzően keresi a „csomópontok” lehetőségét. Ennek egyik iránya az eredendő tagolatlanság érzékeltetése, a másik pedig a kontúrok megteremtése a homály tudatában.

Izgalmas, ahogy a kötetek címei reflektálnak erre a problémára: a *Minden átjárható* mintha a rétegek szabad áttekinthetőségét hangsúlyozná – ezzel egyben azt is állítva, hogy rétegek között haladunk, például egy „történet” kontúrok közé szorítható darabjai között –, a *Horzsolás* pedig, Nádasdy Ádám *Maradni, maradni* című versének horzsolás-motívumára utalva, a változást mint „átcsúszást” jeleníti meg. Így itt a folyamat és az általa okozott „nyom” kerül előtérbe. A különálló elemek helyett a működés tettenérése válik lényegessé. Ugyanakkor a *Horzsolás* cím mégis a „nyomot” magát helyezi előtérbe, vagyis az egyszeri „folt” megragadása

ebben az esetben is a beszélő céljai közt lehet. Az eltérő koncepcióktól függetlenül azonban a versvilág „áttűnő” jellege, lebegése mindkét kötet sajátja.

Horváth Veronika szövegeiben első pillantásra az erős költői hang, a mozaikos, szándékosan sejtető elemekre épülő beszéd tűnik fel, melybe folyamatosan tájak, mesemotívumok, dalrészletek szövődnek. A versek gyors, ritmikus hatású egységei gyakran maguk is felidéznek a népdalokat, a tördelés pedig sokszor a versek lendületéhez alkalmazkodik. A már említett nyitószöveg (*Felrémlelő partok*) jól jelzi, ahogy a beszélő teret, indulatot, motivációt cserél a beszéd hevében, illetve, ahogy pozicionálja magát a feltörő képek között: „van-e idő, mikor már nem úgy van? nem úgy, hogy beleszédülünk? / egy gyerekkor ereje elég, hogy beindítsa a bűgőcsigát. és csavar”. A kérdő és kijelentő szilánkok gyors záporozása, a töredezett beszédhelyzet az egész kötet anyagára jellemző, s ez néha az előbb idézett sorokhoz hasonló sebes váltásokat eredményez, anélkül azonban, hogy a kijelentések, képi reflexiók egyenként túlzottan ránehezednének a szövegre. Azonban itt-ott ezek a gyors „csapások” mintha túl általánossá, túlnagyítottá válnának: „széttép a bűntudat” (*Felrémlelő partok*); „beláthatatlan következményekkel járok” (*Beismerő vallomás*). Ilyen a borító hátsó részén is idézett rövid vers is: „világgá akartam menni / de véletlenül a világ jött belém / most aztán cipelhetem” (*Megtorpanás*). Egy-két helyen azonban mintha még a „nagy” kijelentések is jól működnének: „sorsaink mozgása hullám. / imbolygunk leveleinkbe írva.” (*Félárnyék*). Érdekes, bár nem biztos, hogy szerencsés az egyes versekben a dal- vagy mondókarészletek kék színű kiemelése – és több esetben önálló versszakká alakítása –, mert ez különállóságukat, vendégszöveg-jellegüket erősíti, miközben éppen illeszkedésük, beépülésük lenne érdekes (ami egyébként, a kiemeléstől függetlenül, meg is történik).

Az *Égési sérülés*ben izgalmasan kerül a könnyű dalformába a balladisztikus súly; a szöveg folyása egyszerűségében is fantáziadús, bonyolult: „Tamás utasításokat ad a síráshoz / három perc és orrfújás / gyilkos öngyújtó és taknyos zsebkendő / kabátzsebemben”. A könyv nyelve képes ötvözni a spontán érzelmek artikulálatlanságát a dal keresetlenségével: „én nem / én nem bírok semmit / és sírni sem tudok / Tamás”. Ugyanakkor fennáll annak a veszélye is, hogy a beszélő túlzottan engedékennyé válik a sodrással szemben: „szegényt szegényt szegényt / a szégyen foltjai”. Az *Ütni kell* című versben a lendületet és az érzékletességet fokozó képszerű ismétlődés is túlzó: „és koppan / és koppan / és koppan / és koppan / az idő”.

A kötet több esetben nagyképszerűen járja körül az „eldobozolt félelmeket”: a *Sorminta* például mintha a gyerekkori táj és az abban való cselekvés szövegtérre vetítése volna. A környezet bebarangolása és megtapintása, az érintés anyagi élménye a versnyelv morzsalékává, matériájává is válik, szövegen belüli felelgetés: „tölgyeket vizslatsz, kérget dörzsölsz, horzsolod tenyered. / üzenetváltás rostok és szövetek között”. Ehhez hasonlóan tapinthatóak a *Szerepminták* című vers nagyon éles szituáció- és időmegjelölései: „a kapuk alatt / esténként kutyák csaholnak. / csattognak marhalábszárakon csiszolt fogaik. [...] / negyed négy van. lassan kelni kell”. A nagyképek gyakran az emlékezés nyelvileg is erősen megteremtett, újra- és újraalkotó folyamatába vezetik be a befogadót, mint a *Mindenszentek* esetében. Itt a vers a beszélő előzetes élményeit, emlékeit csak utalásosan ismerteti velünk, és mindig jelen van a teremtés, az elképzelés fikciója is, illetve talán annak

paródiája: „amikor még nem legelt füvet, körtét evett. / vackort. ezt képzelem. / és gyönyörűen füttyült. ezt tudom”. Az „ezt képzelem” kiegészítés először az emlékezés kényszerű fikciójára, bármiféle felidézés konstrukció voltára hívja fel a figyelmet, majd a következő állítás utáni „ezt tudom” visszahelyezi a képzeletet hétköznapi jelentéskörébe, és a beszélő úgy tesz, mintha valóban csak „biztos”, illetve „bizonytalan” tudásáról beszélt volna.

A *Minden átjárható* nagyító, fényképező koncepciójához tartozik általában is a különböző érzetek, félelmek térré szervezése. Az *Útni kell* a fenyegető tél toposzát jeleníti meg a kocsmá anyagszerűen, láttatóan ábrázolt terében. Az időtapasztalat feszültsége tulajdonképpen mint a „kép” része tűnik fel: „valaki most elviszi a telet, valakit a tél visz el. oldani ezt csak híg borral / lehet. fröccsel. poharak nedves talpától csúszik az asztal...”. Az atmoszféra bejárhatóvá/beláthatóvá tétele erős vonása a szövegnek, ugyanakkor a vers zárata a fentebb már idézett ismétlődéssel talán túl koncepciózus, túlzottan igyekszik nyomatékosítani a (kívánt) jelentést. A kötet versei néha izgalmas kísérletet tesznek egy „kép” megszüntetésére, elsodrására is. Ilyen a *Boszorkányság* első versszaka is, ahol az információk elbizonytalanítása végül lebegésbe, semmibe vezet: a zsebkendő elvesztésének vagy elajándékozásának kérdése után maga az egykori kendő léte is megkérdőjeleződik. A versben később is feltűnik a „sosemvolt keszkenő” motívuma, s a kötet már említett technikájához híven a gyerekkori táj tapintható közeggé válik, melynek része a család. A családtagok egykori tettei beépülnek a térbe.

A *Minden átjárható* egyik legemlékezetesebb szövege az *Áramlatok*, melyben az ismétlődésekkel teli, jól kezelhető dalforma teret enged a kötet motívumainak összefoglalására, és megadja egy nagyobb perspektíva lehetőségét is: „évgyűrű aranygyűrű gyűrű a bolygókon gyűrű anyám kezén”. Talán ez az a vers a kötetben, ahol a beszélő a leginkább szabadjára engedi magát, és a legkevésbé sem igyekszik rafinált lenni, de a szöveg épp ettől az áramlástól válik igazán érdekessé, bonyolulttá. Az egyszerű nyelv és a látszólag jól követhető társítások valójában igen telített, nehezen körüljárható világot teremtenek. Az utazás és a tenger, a menetrendek és a robogás, a bolygók és a gyűrűk játékos mozgása, illeszkedése maga is különös, „vízszerű” (szöveg)közeget hoz létre. Amikor a versben épp egy egységes asszociációs mező keletkezne, a beszélő hirtelen továbblendíti a szöveget, de úgy, mintha az új alakzat megjelenése, kapcsolódása valóban egészen magától értetődő lenne. A zárlat („és van a tenger / tenger / tenger / mondom / de másra gondolok”) pedig a vers testén túl „áramoltatja” a beszédet, hiszen a termékeny és ismeretlen „más” az, ami folyamatosan a pozíciók átértékelésére készítet.

Horváth Veronika „fényképei”, albumképei után Bende Tamás versei egy elmosódó történet részecskéinek tűnnek. A szövegek beszélői mintha épp az elkülöníthető rétegek hiányát hangsúlyoznák azáltal, hogy a kiragadott verspillanatok is „köztes” pillanatok, melyek az események, a tapasztalatok sodródását mutatják. Vagy épp a sodródás válik bizonyos értelemben maradandóvá. A *Wunder-baum* egy kocsmái végzés története, melynek során a beszélő észrevesz egy régi típusú, fenyő alakú illatosítót. A hirtelen rácsodálkozás ad jelentőséget egy átmeneti pillanatnak, egy olyan eseménynek, amelyet egyébként azonnal elfelejtjenék. Közben a vers – és Bende egész versvilága – mégis a valószínűtlenségben lebeg.

A képek, jelenetfoszlányok minimalizmusát erősíti a mindennapok el-eltűnő élményeinek minimalizmusa. A visszafogott beszédet, a csöndes alaphangot *A ház* című nyitóvers északi motivikája is jelzi. Az „észak” itt egy elképzelt jövő kissé éteri szimbóluma, a távolság és a „megoldottság” világa. A kékség erős jelenléte és a tengerközelség is egy kontúrok nélküli közeg megteremtésének eszközei. A szöveg hétköznapi nyelve intenzív, poétikus környezettel párosul: „...csupa kékség vesz körül, / ahol olyan kék a tenger és az ég, mint a kabátod, / ami évekig nálam maradt.” (*A ház*). Néhol azonban a higgadt versnyelv kissé patetikussá változik, és túlzásba viszi az általános atmoszféra megteremtését: „Úgy képzelem, lassú lesz akkor a létezés, ráérős és teljes.” (*A ház*) A beszélőnél maradt kabát motívuma szintén toposzszerűen jelenik meg.

Az apró, személyes szituációkra sokszor összegző, éles váltások következnek, a hétköznapi cselekvés és idő is jelentéssé lesz: „ahogy a konyhában állsz és a nyitott ablakon túlról / betüremkedik az éjszaka, túl sok mindent jelent. / Többek között, hogy történt valami visszavonhatatlan.” (*Helyénvaló*) A versek gyakran az ismétlődő rutinok szerepére, határaitra kérdeznak rá, és a letisztultnak tűnő „északi” nyelv mintha épp valami nem letisztultat keresne. Ott van benne a kérdés a „betüremkedő” éjszakáról. A könnyű, „sima” nyelv ennek izgalmas ellentéte, bár nem mentes a felnagyító gesztusoktól, melyek szükségtelen erőpontokat, „nem kellő” drámákat visznek a szövegbe: „Lehet nem kel fel bennünk több másnap.” (*Helyénvaló*). Egy későbbi versben az idő a beszélőtől függő, izgalmas, aktív tapasztalatként jelenik meg: „Minden reggel meg kell küzdenem azért, / hogy elinduljon a nap és felébredhesselek.” (*Minden reggel*). Azonban néhol a hétköznapi rejülő elmúlás, a vég tudata túlfeszített gesztussá válik: „Bocsásd meg, hogy reggelente emlékeztetek rá: / meg fogunk halni.” (*Húzódj közelebb*)

A minimalista világban azonban fel-feltűnedeznek az erős képek, víziók is, mintegy kitekintésként a nagyobb terekbe, vagy épp a halk atmoszféra „kitágítása” érdekében. De olykor nem is a „tér” különössége a meglepő, hanem maga a hirtelen sűrűsödő vizualitás: „Lesoványodott lovakat látok. / Egy elhagyott hangárban fekszenek. / A fekete sörényekben megbújtak a döglegyek.” (*Visszatérő álmaimban*) Hasonlóan érdekes a *Merülünk* című szöveg hasonlata: „Mint asztronauták az űrben, halak lebegnek mindenütt.” Néhol azonban a vízió kibomlása túl elnagyolttá, általánossá lesz. A *Visszatérő álmaimban* lángba boruló hegyoldala toposzszerű, illetve a *Merülünk*ben az eredeti eszközök, képek mellett találkozzunk „távoli, idegen bolygókkal”, „amiknek még nem adtak nevet”. Az űrhangulat, a kozmosz belépése nagyon jól illik a kötet világához, de lehet, hogy a fentebb idézett, izgalmas hasonlat bővebb kibontást igényelt volna. Egyes mondatok viszont épp a toposzokkal játszanak merészen, és valóban egyfajta evidencia-ízt kapnak: „Nem lehet, hogy tényleg ennyire egyedül vagyunk.”

A humoros-komoly *Töprengés* című vers olvasható a kötet poétikájának felmutatásaként, pontos megjelenítéseként is: a szöveg úgy beszél a múlt időről és a sivárságról, hogy közben kiforgatja és komolyan is veszi az arról folyó hétköznapi diskurzust. A szokásos szövegek a reflexió során kapnak költői minőséget, miközben a paródia és a pátosz együttesen működik. Közben pedig egy-egy „üres” megjegyzés telítettségéről győződhetünk meg. Ez a kontextuális-ironikus, de közben

mégis bánatos játék távolról a Kukorelly-lírárt idézheti fel. Az első versszak többszöri pontosításai és szándékos kuszasága máris érzékelteti ezt a gondolkodásmódot: „Hétfő van, ami épp véget ér, és tél, / ami csak most kezdődik el. / Lehetne szerda is, és nyár. / Talán egy nyári szerda este / valamivel jobb lenne.” A szüntelen helyesbítések és megjegyzések szándékosan rombolják le a „Hétfő van.” kijelentés egyszerű, drámai hatáslehetőségét, nemcsak nevetségessé téve azt, de egy új „dráma” játékszabályait is megteremtve. Később a paródia fokozódik a tudatosan egymásra halmozott toposzokkal: „Még mindig szar minden. / És meghalni sem volna olyan rossz.” A hiányzó másikra való emlékezés aztán egy időre eltávolodik a paródiától, majd a vers végén ismét visszatér az első szakasz tónusa. Az ismét feltűnő kocsmamotívum érzékelteti a „köztes” pillanatot: az átmeneti folt „intenzitása” megint hangsúlyos lesz. A szöveg ezt az egyszerre súlyos és súlytalan világot meggyőzően viszi színre.

A kötet az átmenetiségben, az elcsúszó, arrébb sikló közegekben tudja igazán megmutatni az unalomnak és a szomorúságnak ezt a mindennapi kettősségét, azonban a hétköznapi utólag helyezett dráma, avagy annak lehetősége néhol nem éri el a kívánt hatást. A *Babgulyás* vizionált gyilkossága (a beszélő elképzeli, hogy az éjjelre nyitva hagyott ajtón besurranó idegen elvágja az ő és párja torkát) erőltetettnek tűnik, illetve a *Hírek* felütése is: „Azt hallottam, napok telnek el úgy / hogy arccal lefelé a földön fekszel, / és várod, hogy talán magadtól elmúlsz.” Emlékezetes viszont a *Gyomlálás* gurulás-motívuma: „Messzire gurulsz, át a csalánon, / át a lemetezett akácágakon, / át az összekotort disznóganén.” Az erős konkrétumok, a növények, tárgyak, az anyagi/érzéki képek stabil „belső” adnak a szövegnek.

Északiság, hegyek, kékség: a messzeség-motívumok, a távoli „semmi” érzete rendszeresen visszatérő elemek. A *Kék takaró* felütése felidézi a távoli, hideg hegyek, a fagyos magasság képzetét. Aki a messzi „fagyottságba” indul, annak a jövője is bizonytalan: „Nem tudod, mit várhatnál, / ha várhatsz még egyáltalán valamit.” Az átmenetiség és az „elfolyás” élménye, a kötet alapmotívuma nagyon tisztán megjelenik a második versszakban: a beszélő motorzajban alszik el, majd ismét felébred, de a két állapot közötti különbség alig érzékelhető. Bende épp a nem „álló” képet próbálja lefényképezni.

Az emlék, az időtapasztalat megragadhatóságának különböző módjai, ellentétes koncepciói szinte felelnek egymásnak a két könyvben. Horváth Veronika erős, jellegzetes nyelve meggyőzően keresi a tájak, világok elmondhatóságát, s ezt csak néha zavarják meg túlbeszélések. Az illusztrációk jól párosulnak a kötet hangjával, koncepciójával, bár a kötet díszítése néhol a kelletténél jobban telepszik rá a szövegekre. Ennek ellenére a könyv tárgyként, művészeti kooperációként is érdekes. Bende Tamás versei intenzíven szólnak a „nem intenzív” tapasztalatokról, s mutatják be azoknak sűrűségét, az átmenet lényegiségét. A *Horzsolás* izgalmas kezdés, bár nem mentes a gyakori toposzok ismétlődésétől, egyes atmoszférák talán túl „általános” újraírásától. A látszólag „köztes” élethelyzetek megragadása, a lebegő képesség azonban új irányokba is mutathat. A két kötet az újítások és az ígért lehetőségek miatt is figyelmet érdemel. (*Parnasszus; Fiatal Írók Szövetsége*)